

Úplné základy

Jako spisovatel znám pár termínů, díky kterým se můžu snáz orientovat a snáz se naučit psát lépe. Mám ale na paměti, že jakékoliv zlepšení je jen na mě, žádný odborný text to za mě neudělá. **Já** jsem spisovatel, **já** to musím zvládnout.

Jen se občas vyplatí vědět, jak to vlastně funguje, abych se mohl poučit z cizích chyb a nejenom z vlastních, a abych neobjevoval už dávno objevené slepé uličky.

Proč psát

Mám zodpovězenou otázku, proč píšu. A mám ji zodpovězenou opravdu upřímně. Chci být slavný a bohatý? Chci udělat radost konkrétnímu člověku? Chci se vypsát z depresí? Každý důvod je legitimní, ale vyžaduje jiný přístup.

Pokud si píšu do šuplíku, nemusím dodržovat tolik pravidel, abych byl šťastný. Pokud chci vydělat psáním miliony, nemůžu psát poezii. Ošklivou moderní terminologií bych si měl stanovit měřitelné cíle. Pokud je psaní „něco, bez čeho nemůžu být“, ale mrzí mě, že mi knihu nikdo nevydá, možná nechci plodit příběhy, které bych si klidně mohl nechat v šuplíku a pro nejbližší přátele, ale možná ve skutečnosti chci, aby moje příběhy někdo četl – ať už proto, aby mi za ně platil, nebo abych mu mohl předat nějaké myšlenky. A k tomu už vedou různé cesty. Anebo přijdu na to, že bez psaní být nemůžu, nejbližší přátelé mě vždy pochválí a tak nemusím vydávat knihy, které se neprodávají a jejichž čtenáři mi píšou ošklivé komentáře.

Základní pravidla

Píšu příběh (povídku, román). Aby příběh fungoval, zamyslím se nad celkovou kompozicí, abych jen neskládal k sobě nesouvisle věty, ale aby text plynul odněkud někam. Nebojím se udělat si osnovu (rozvrhnu si, kdo budou hrdinové, co se jim stane, jak je to změnit a k čemu jejich dobrodružství povede). Počítám s tím, že píšu příběh pro někoho (pro čtenáře), kdo mě třeba ani nezná.

Když si přečtu hromadu knih, zjistím, že v mnoha věcech jsou si podobné. Používají odstavce, přímou řeč, interpunkční znaménka. Popisy nějak fungují, dialogy mají nějakou roli. Prostě, když chci psát beletrii, píšu ji jako beletrii. Čtenář to očekává, zná pravidla hry (třeba že přímá řeč je v uvozovkách) a porušení pravidel bere jako vybočení z pravidel fair play. A pokud začínám, nejprve si pravidla pořádně osvojím, než je začnu porušovat – a i k tomu budu mít nějaký důvod a ne jen pózu.

Dialog

Jeden z příkladů, jak jsou nastavená pravidla hry – a jako ukázka toho, jak si všimnout stavby textu u mých oblíbených autorů. Když mám dialog, platí pravidlo, že každá postava má svůj odstavec – to, jak se střídají, umožňuje čtenáři snazší orientaci v textu. Mohu použít uvozovací věty (správně a nikdy ne moc). Dialog má určitou roli (posouvá a zrychluje děj, charakterizuje hrdiny, dotváří atmosféru). Používám interpunkční znaménka, která usnadňují jeho čtení.

Pravopis

Každý řemeslník musí umět ovládat nástroje, díky kterým něco vyrábí. Mistr řezbář to umí s řezbářskými noži, kuchař ví, jak dlouho nechat vykynout těsto na chleba a co znamená špetka soli, truhlář, který neumí pracovat s pilou, rovný stůl neudělá... Já jsem spisovatel a mým nástrojem je pravopis.

Kromě toho, že umět „psát česky“ má nesporné výhody, nedodržování pravidel českého pravopisu je jako červený hadr na mnohé čtenáře. Málokdo umí při čtení analyzovat kompozici dramatu, ale všichni ve škole psali diktáty. Špatný pravopis je jednou z neklamných známek, že text je špatný, dělá ze mě začátečníka a mnohdy to stačí k tomu, aby čtenář ani nezačal číst.

Betačtenář

To je člověk, který si můj text přečte předtím, než jej odešlu. Čte takový text kriticky, kontroluje mi pravopis, logiku, dozvím se od něj, která část děje je nudná a která naopak dobrá. Mám takových lidí třeba i víc, abych si z jejich rad mohl lépe vybrat. Protože vím, že jako autor textu mám v hlavě víc věcí, než jsem třeba zvládl přenést na papír.

Vybírám si pokud možno jiné autory, abychom si mohli díla hodnotit recipročně. Očekávám od něj kritiku – a to nejenom „co“, ale hlavně i „proč“ se mu nelíbí. Pokud možno to není rodič (pokud nemáte velké štěstí, má většinou jen dva módy: „božíčku, to je nádherné“ anebo „proč neděláš radši něco užitečného?“) nebo učitel češtiny (většina dětí nedokáže napsat ani krátkou slohovku; cokoliv, co zavání beletrií, přijde učiteli až moc dobré).

Mám třeba takových lidí víc – jednoho na pravopis, jednoho na logiku děje, jednoho na celkové vyznění, jednoho, který se soustředí na hrdiny, jednoho odborného poradce a jednoho, který mě pochválí, abych z těch předchozích neměl takovou depku.

Odstup

Než text dám dál, nechám jej odležet (pár týdnů, měsíc). Zapomenu pak některé věci, mohu se na text podívat novými očima, víc si ujasnit, co chci říct a co je podstatou příběhu. A objevím většinou chyby, které v textu mít nemusím. Zvládnou také text zkrátit (drtivá většina textů redukci o nějakých deset procent zvládne v pohodě) a učesat. Pokud tu možnost mám, rozhodně ji využiju.

Čitelnost stránky

Když něco dopíšu, věnuju pozornost i tomu, v jaké formě výsledek předkládám publiku. Pokud mám skvělé dílo, ale předložím ho v nečitelné podobě, má mnohem větší šance uspět průměrné dílo vytištěné tak, že se bude příjemně číst. A nejsem blbec, abych si pod sebou podřezával zbytečně větve.

Nejlepší příklad najdu v knihách, které se mi dobře čtou. Prostě se pokusím vytisknout svůj text tak, aby vypadal jako stránka v knize. A pamatuju si, že méně někdy znamená mnohem více.

Normostrana

Občas někde chtějí normostranu. Je to starý formát, který dnes prakticky znamená 1800 znaků včetně mezer. Mnohem častěji se dnes délka textu počítá na **počet znaků** (vždy i s mezerami!) nebo méně často na počet slov.

Pozor na záměny. Když mám rozsah 5000 znaků, nepotěším, když pošlu text trojnásobně delší, protože jsem použil 5000 slov.

Zarovnání

Zarovnávám text do bloku (vypadá úhledně), nechám po stranách nějaké místo (aby měl čtenář kde chytit papír) a dám třeba i větší rozsazení řádků (aby betačtenář měl kam vepsat poznámky). Nezapomenu na odsazení prvního řádku odstavce.

Fonty a obrázky

Používám základní fonty (nejlépe ve velikosti 12 až 14). Nepoužívám žádné speciální znaky (zvlášť ne v okamžiku, kdy text posílám elektronicky) a nevkládám žádné obrázky, ilustrace, ozdobná první písmena nebo exotické oddělení kapitol. Jednak se to přenosem může pokazit a jednak to ztíží práci redaktorů, pokud s textem budou pracovat. Já jsem spisovatel, za mě mluví text. Ne ozdoby okolo.

Třeba v literárních soutěžích si porotce stahuje věci do čtečky – jakékoliv speciality z mého textu udělají nečitelnou změť, která mi může uškodit. Pokud uspějí a má povídka bude někde otištěna, jakékoliv speciality stíží práci redaktorovi. A do třetice všeho dobrého – profík posílá holý text, bez obrázků, bez zvláštních fontů. A já chci vypadat jako profík.

První dobrý dojem

První dojem udělám jenom jednou. Když se napoprvé uvedu jako blb, budu tu nálepku smazávat dlouho. A nechci, aby si komunita redaktorů a nakladatelů pamatovala mé jméno jako „toho problémového týpka“, ale aby za mě promluvil můj text a oni mě vnímali jako „toho dobrého autora“

Maximální rozsah

Pokud posílám věci do soutěží, do redakcí, do workshopu, a je tam uvedený rozsah, dodržím ho. Stejně jako dodržím i ostatní pravidla. Akceptováním pravidel dávám najevo, že mi na věci záleží.

Termín uzávěrky

Neposílám věci pozdě. Ne snad, že by se to nedalo přežít, ale někdy třeba je ten termín závazný a já bych přišel o možnost být někde otisknutý. Ale hlavně včasným dodáním dávám najevo, že si vážím práce redaktora nebo organizátora literární soutěže, stejně jako chci, aby si oni vážili mé práce.

Průvodní dopis

Pokud někam přikládám průvodní dopis (třeba zasílám nakladateli svůj román), jsem si vědom toho, že pokud napíšu špatně průvodní dopis, nikdo si můj text ani neotevře. Nejlepší je být věcný, stručný, nepřehánět, neshazovat se.

Dobrý den, posílám vám svůj román v rozsahu 200 000 znaků. Jde o klasickou fantasy pro mládež, kterou vaše nakladatelství běžně vydává. Publikoval jsem několik povídek v soutěžních antologiích a vyhrál jsem soutěž „O zlatý brk děda vševěda“. Text posílám v příloze. Děkuji za váš čas a těším se na odpověď.

Zdravá sebekritika

S výše uvedeným souvisí to, že pokud jsem začínající spisovatel, nesnažím se hned vyjednávat o milionech a procentech z prodejů. Víím, že se mám hodně co učit a tak radám redaktorů naslouchám a snažím se z toho získat co nejvíc. Na druhou stranu ale mám i **zdravé sebevědomí** – víím, co chci napsat a co je mým cílem. Pokud chci psát příběh mladé čarodějky, nenechám se nakladatelem zlomit ve smyslu „ale já teď četl Křížáky, udělej z té čarodějky rytíře.“

Spisovatelské figle

Když začínám psát, možná právě tohle je věc, po které toužím nejvíc – umět ty spisovatelské figle, díky kterým se knížka tak dobře čte. Ten nejlepší figl je ale jednoduchý: psát tak nejlíp, jak jen umím.

„Medkův trojúhelník“

Ale aby to nebylo jen zklamání, přeci jenom jeden figl bude. Jmenuje se „Medkův trojúhelník“, pojmenovaný po Leonardu Medkovi (*který tvrdí, že nic takového nikdy neřekl a navíc to je věc, kterou ani nevymyslel ani on, ale tím ti ten pěkný příběh kazit nebudeme*).

Psaní je totiž někdy stejně jednoduché jako matematika. Pokud si vezmeme trojúhelník a známe dva jeho úhly, snadno dopočítáme třetí (protože vííme, že dohromady to musí být 180). Stejně tak příběh má tři základní ramena (u nichž se různí autoři přou, co z toho je nejdůležitější) – **postavu, prostředí a příběh**.

A funguje to stejně – pokud mám dobře promyšlenou postavu a prostředí, ze kterého pochází, příběh se vyloupne sám (*mám období druhé světové války a mám německého důstojníka, který je oddaný své vlasti, ale nemá rád nacismus...*). Pokud mám postavu a příběh, snadno k tomu domyslím, kde se to bude odehrávat (*Mám mladého čarodějnického učně, který bojuje proti zlému pánovi, který z nějakého důvodu touží po jeho smrti...*). Pokud mám prostředí a příběh, hrdinu už taky najdu snadno (*Mám temného pána, který zaklel svou sílu do prstenu. Prsten se našel a je nutné ho zničit...*).